Przedborska fabryka porcelany (Pawe□□ ZiÄ□ba)

04.03.2013.

W dziejach wielu miast i miasteczek, sÄ□ historie zapomniane i ukryte w przesz□□o□□ci dziej□w. Ulotna ludzka pamiÄ□Ä□ nie przekaza□□a ich potomnym. Tak jest te□ w przypadku Przedborza. SkÄ□po□□Ä□ materia□□□w □□r□d□□owych, niszczonych przez po□ary czy zaginionych podczas wojen, jak r□wnie□ znikoma liczba przeprowadzonych na jego terenie prac archeologicznych, w spos□b do□□Ä□ dotkliwy ogranicza szersze poznanie dziej□w miasta i jego mieszka□□c□w. JednÄ□ z wielu zapomnianych kart historii Przedborza, jest budowa fabryki porcelany.

Miasteczko to mia□□o ma□□o szczÄ□□□cia w swojej historii. Jednym z okres□w wzglÄ□dnej prosperity i wielkiej szansy na rozw□j, by□□y dla Przedborza lata 20 XIX wieku. Miasto zaczÄ□□□o rozwijaÄ□ siÄ□ dziÄ□ki temu co da□□a mu natura. Powsta□□a fabryka sukna oraz kamienio□□om piaskowca. SÄ□ to sprawy w miarÄ□ zbadane i znane. Jak by w ich cieniu pozostaje historia zwiÄ□zana z pr□bami uruchomienia na Widomie w Przedborzu, fabryki porcelany. I w tym przypadku, nie bez znaczenia by□□o to co tej ziemi da□□a natura, czyli woda oraz z□□o□a glinki ogniotrwa□□ej, odkrytej tutaj w znacznych ilo□□ciach w□□a□□nie w trzecim dziesiÄ□cioleciu XIX w. Jak na razie nie wiele wiadomo na ten temat. Uda□□o siÄ□ jedynie zebraÄ□ szczÄ□tkowe wiadomo□□ci, rozsiane w publikacjach ksiÄ□□kowych i prasowych, kt□re stanowi□□y podstawÄ□ do napisana tego skÄ□pego artyku□□u.

Produkcja porcelany na ziemiach polskich, rozwinÄ□□□a siÄ□ w czasach panowania Stanis□□awa Augusta Poniatowskiego. Pierwsze polskie fabryki porcelany powsta□□y w kresowym Korcu a nastÄ□pnie Tomaszowie Lubelskim. Ich dyrektorem by□□ Franciszek de Mezer, potomek osiad□□ej w Polsce francuskiej rodziny, kt□ra przyby□□a nad Wis□□Ä□ w XVII wieku. W prowadzonych przedsiÄ□wziÄ□ciach wspomaga□□ go brat Micha□□. Musieli oni byÄ□ szczeg□lnie□□owo obeznanymi fachowcami w dziedzinie wyrobu fajansu i porcelany, skoro powierzono im budowanie fabryk oraz wyr□b porcelany nieomal□e od samych podstaw. □ wiadczyÄ□ to mo□e o utrzymywaniu kontakt□w przez Mezer□w z rodzinnÄ□ FrancjÄ□, i nabywaniu przez nich wiedzy i praktyki w dziedzinie wyrobu tego towaru, w s□□ynnej fabryce porcelany w Sevres pod Pary□em.

Sejm, doceniajÄ□c wybitne osiÄ□gniÄ□cia Franciszka Mezera na niwie produkcji bia□□ego z□□ota, jak zwyk□□o siÄ□, ze wzglÄ□du na dochodowo□□Ä□ produkcji, nazywaÄ□ porcelanÄ□, nada□□ jemu i jego rodzinie polskie szlachectwo.

Pod fachowym okiem ojca wiedzy i praktyki, w prowadzeniu porcelanowego interesu, nabiera□□ jego syn – Karol, kt□ry mia□□ po ojcu przejÄ□Ä□ zarzÄ□dzanie tomaszowskÄ□ fabrykÄ□. Ta niestety zaczÄ□□□a podupadaÄ□, ze wzglÄ□du na zmiany granic jakie dokona□□y siÄ□ na skutek utworzenia KsiÄ□stwa Warszawskiego a nastÄ□pnie Kr□lestwa Polskiego, zwanego potocznie Kongresz□wkÄ□. Zmiany te odciÄ□□□y wytw□rniÄ□ porcelany w Tomaszowie Lubelskim od teren□w, bogatych w doskona□□ej jako□□ci glinkÄ□, kt□re pozosta□□y pod panowaniem austriackim.

Narodzi□□ siÄ□ wtedy pomys□□ przeniesienia fabryki na tereny, w kt□rych glinki kaolinowej, niezbÄ□dnej do produkcji porcelany, bÄ□dzie pod dostatkiem. RzÄ□d Kr□lestwa zezwoli□□ wsp□l□□udzia□□owcom upadajÄ□cej fabryki na poszukiwania odpowiedniego surowca na terenie woj. sandomierskiego. W taki w□□a□□nie spos□b, Karol de Mezer trafi□□ do Przedborza. W podaniu skierowanym do Komisji Spraw WewnÄ□trznych z dnia 30 kwietnia 1827 roku, Karol w zwiÄ□zku z tym, □e fabryki w Tomaszowie Lubelskim utrzymaÄ□ nie mo□e, a pod Przedborzem znalaz□□ odpowiednie z□□o□a glinki, prosi KomisjÄ□ o po□yczkÄ□ w wysoko□□ci 20 000 polskich z□□otych na za□□o□enie wytw□rni porcelany w tym miasteczku.

W tym samym roku tomaszowska fabryka zaprzestaje produkcji. Nie wiadomo czy w czÄ□□□ci, czy w ca□□o□□ci, jej wyposa□enie zostaje przeniesione do nowo wybudowanej fabryki porcelany w Przedborzu. Czy fachowcy r□wnie□ siÄ□ do Przedborza przenie□□li? Tego nie wiadomo. Faktem jest, □e fabryka zosta□□a tu wybudowana a przynajmniej zainicjowano jej powstanie. Jej istnienie po□□wiadcza plan miasta Przedborza i Widomy z roku 1828, autorstwa J.W. Jarockiego. Zabudowania fabryki zlokalizowane by□□y w miejscu, w kt□rym obecnie stoi bar Ober□a i rozciÄ□ga□□y siÄ□ mniej wiÄ□cej, na wprost od wylotu ulicy Majowa G□ra, kt□ra nosi□□a wtedy nazwÄ□ Fabryczna, do granicy z WolÄ□ PrzedborskÄ□. Niedaleko zatem od fabryki sukiennej wybudowanej przez Wojciecha Lange.

W kolejnym podaniu do Komisji RzÄ□dowej z dnia 13 marca 1828 roku, Karol Mezer informuje, □e zostawi□□ fabrykÄ□ w Tomaszowie i prosi zn□w o po□yczkÄ□ na uruchomienie fabryki w Przedborzu.

Tym razem jednak jest to kwota 3 000 z□□.

Na □□Ä□cznÄ□ wnioskowanÄ□ sumÄ□ 23 000 z□□, Karol Mezer, otrzyma□□ tylko 4 000 z□□. po□yczki. Prawdopodobnie zadecydowa□□o to, □e wyr□b porcelany w przedborskiej fabryce nigdy nie ruszy□□. Otrzymane □□rodki musia□□y okazaÄ□ siÄ□ zbyt szczup□□e na uruchomienie nowej fabryki. Nie wiadomo na ile te□, szczere by□□y intencje otwarcia tej fabryki przez Mezera.

Fragment mapy z 1828 roku, W.J. Jarockiego „Plan Przedborza i Przedmie□□cia Widoma”, z naniesionymi na niÄ□ zabudowaniami fabryki porcelany przy ul. Piotrkowskiej.

Sprawa odzyskania udzielonej Mezerowi zapomogi, we wspomnianej kwocie 4 000 z□□, ciÄ□gnÄ□□□a siÄ□ do roku 1835. RzÄ□d nie m□g□□ odnale□□Ä□ d□□u□□nika w granicach Kr□lestwa Kongresowego, kt□ry prawdopodobnie osiad□□ w nale□ÄÄ□cej do cesarstwa austriackiego, Galicji. Wierzyciel pr□bujÄ□c odzyskaÄ□ chocia□ czÄ□□□Ä□ po□yczonych pieniÄ□dzy, pr□bowa□□ zlicytowaÄ□ budynki, w kt□rych mia□□a powstaÄ□ wytw□rnia porcelany. Nie by□□o do nabycia nieruchomo□□ci jednak chÄ□tnych. Bezskutecznie pr□bowano sprzedaÄ□ te□ formy do odlewania naczy□□, Lewinowi Sunderlandowi, w□□a□□cicielowi fabryki fajansu w I□□□y.

W taki to spos□b, zamknÄ□□□ siÄ□, trwajÄ□cy kr□tko jeden z wielu epizod□w w historii ma□□ego nadpilickiego miasteczka.

Czy Przedb□rz, mia□□ okazjÄ□ ku temu by zas□□ynÄ□Ä□ z wyrobu porcelany, tak jak Korzec czy Ä□miel□w? Tego zapewne nigdy siÄ□ nie dowiemy.

Pawe□□ ZiÄ□ba - cz□□onek Towarzystwa Mi□□o□□nik□w Przedborza